

Četrti cikel, Spomladansko pismo otrokom (Kentavri, Trije otroci, Skupnost, Haska ni, O pravljicah), se izogiba refleksiji o človekovi ontološki problematiki. Refleksija iz prvih dveh ciklov je razkrila določen ustroj sveta, ki postaja človeku, posamezniku nenaklonjen, ali točneje: iz prihodnjega sveta bo človek izrinjen, postal bo kentaver. Zato lahko razumemo ves cikel Spomladansko pismo otrokom kot klic k povratku k avtentičnemu človeku, kot svarilo pred pogubnim vplivom civilizacije na človekovo prihodnost. Otrokova razvojna pot ne bo obremenjena s številnimi usodnimi znamenji, kot obremenjuje starše, generacijo z jasno zaznamovano historično skušnjo. Ali razume Vitomil Zupan svojo življenjsko pot kot neke vrste breme, za znamovanost, ali lahko govorimo o resignaciji? Teksti Trije otroci, Skupnost, Haska ni, O pravljicah so v svoji epistolarnosti programski, obračun s svojo lastno eksistenco in njenim mestom v svetu. Zupan v soočanju vizije možnosti in načina eksistiranja otrok Dima, Martela in Barbare z avtorefleksijo dokončno razkrije svojo naravo: divjo, vzkipljivo, razum brez pameti, želje brez izpolnitve, iskanje svojih lastnih poti, zaničevanje povprečnosti, načelna vztrajanja... Spoznanje sveta je posamezniku v breme, ne v korist. Zupanov nasvet otrokom je voluntarističen: živite. Lasten cilj, ideal se je izkazal za nedosežen, pot do ideala narporna in hkrati pravljicična. Za štirimi samostojnimi cikli je še tekst Pesnik, neke vrste epilog k zbirki. Pesnikovo mesto v svetu je med usodo in ničem, oba sta zanj uničujoča; iz procesa življenja, v katerem je igral Zupanov človek radikalno, uporniško vlogo, bil v nenehnem konfliktu z normami in družbenimi mehanizmi, uravnilovkami, izhaja in izide vedno bolj reduciran in nepomemben posameznik.

Zupanov zbirka Polnočno vino je izrazito antropocentrična, lahko bi upo-

rabili zanjo za sodobno poezijo neobičajen izraz: osebno izpovedna. Funkcija poezije je pri Vitomilu Zupanu predvsem izrekanje človekovih ontoloških problemov, in to na zelo neposredni, nemetaforični, enopomenski plasti jezika. Odprtih mest z možnostjo aktualizacije nadpomenov, simbolov, je malo, vendar se interpretabilna možnost razširi zaradi različnih refleksij, tez, neenosmernege idejnega projekta.

Vitomil Zupan ni jezikovni artist, oblikovalec, graditelj shematično, metrično, verzno, kitično urejenih tekstov. Poezija prehaja v prozo, vendar ohranja ideološko funkcijo, zato bi morali iskati njeno mesto bolj v razmerju s poezijo ustvarjalcev, predstavnikov Zupanove generacije, pregledati čas nastanka posameznih tekstov, kot pa iskati njeno tvorno mesto v sočasni slovenski pesniški tvornosti.

Marijan Zlobec

SLOVENEK SEM

Lani je pri založbi Obzorja izšla dokaj nenavadna publikacija Dialogov (mesečnika za vprašanja kulturnega in javnega življenja) Slovenec sem* kar petnajstih avtorjev. Posamezne prispevke sta uredila Janez Švajncer (glavni in odgovorni urednik Dialogov) in Vili Vuk.

V bežnem preletu knjige opazi bralec večvrstnost prispevkov — poezija, proza, potopisna esejistika, esejistika s temo slovenska narodnostna manjšina v Italiji, Avstriji in na Madžarskem, sistematični pregled slovenske časniške in časopisne besede na Primorskem... Tak sinkretizem zvrsti (esejistično-publističnih, deloma znanstvenih in literarnih) petnajstih avtorjev ostaja brez

* Publikacija Dialogi Slovenec sem (Založba Obzorja, Maribor 1973, uredila Janez Švajncer in Vili Vuk, oprema in fotografija Zmagor Jeraj, str. 281).

uvodne besede, brez uvodnega enotnega projekta, v katerega se vključujejo v glavnem mlajši slovenski publicisti in literati. Urednikoma se zdi nekaj strani uvodne besede odveč, pojasnjevanje namena publikacije prepuščata njenemu dovolj zgovornemu naslovu Slovenec sem in petnajstim avtorjem, ki pristajajo in ostajajo že s svojim sodelovanjem v publikaciji na enotni nacionalno-ideološki projekt, enotno temo, le da so prijemi in njene aktualizacije različni.

Neurejenosti posameznih zvrsti v publikaciji Slovenec sem (poeziji sledi prozni prispevek, nato esejistični, prozni, esejistični, ponovno poezija, esejistika...) je adekvatna količinska neenotnost prispevkov: od nekaj strani obsegajočih prispevkov Andreja Kokota, Jolke Milič, Janka Messnerja in morda še koga, do štirideset strani obsegajočega proznega prispevka Nade Gaborovič in prav tako obsežnega pregleda žarišč slovenske časniške in časopisne besede na Primorskem dr. Frana Vatovca. Nesistematična ureditev publikacije Dialogov Slovenec sem petnajstih avtorjev (imenovani so na strani pred začetkom tekstov) je razvidna tudi po odsotnosti kazala z navedbo strani in naslovov posameznih prispevkov različnih avtorjev, kar je gotovo nepotrebna malomarnost.

S poezijo so v publikaciji Slovenec sem zastopani Branko Šömen — Brez (pesmi so nastale ob avtorjevem prvem soočenju s Porabskimi Slovenci leta 1972 v Monoštru, Soboti in Ljubljani), Janko Messner — Križev pot in Janko Čar — Koroške razglednice. Poezija vseh treh avtorjev je angažirana, nacionalno obrambna, opis eksistenčno ogroženega nacionalnega subjekta, stiske predstavnikov slovenske narodne manjšine v zamejstvu. Poezija prehaja iz sinhronega pregleda stanja položaja Slovencev v zamejstvu v diahroni, zgodovinski presek, refleksijo stoletne narodnostne trdnosti in obstojnosti zunaj

mej slovenske matične domovine. Zgodovinska perspektiva govori ohranitveni nekonvencionalnosti v prid. Koroški emblemi slovenstva so opomin in klic k vztrajanju na svoji zemlji, poziv k narodni zavednosti. Funkcija poezije Branka Šöma, Janka Messnerja in Janka Čara je ideološka, tendenca prehaja v ironijo in parodijo, prikrita, vendar nedvoumna teza prehaja v enoten sporočilni projekt: Zgodovina potrjuje navzočnost Slovencev na Koroškem, v Porabju, v Italiji, potrjujejo jo zatiralni ukrepi sosednjih držav, zato je ontološka ogroženost narodnostne skupnosti samo spodbuda, sprožilec nasprotno akcije, upora ogroženega narodnega subjekta, potrjenega v stoletni zgodovinski prisotnosti in ohranitvi.

Prozne sestavke, ki imajo podobno funkcijo kot poezija, so za knjigo napisali: Nada Gaborovič — Zlatordeč in rjav jesenski dan, Jolka Milič — Horror vacui, Janez Švajncer — V svetlobi z družinami, medtem ko je prispevek Andreja Kokota: Strah — zavestno in podzavestno kratka refleksija trenutnega položaja Slovencev na Koroškem. Zadostuje kratek citat: »Občutek, stanje, bolečina, strah, žalost so besede, ki se lahko zapišejo, tisto pa, kar slovenski človek res občuti, se ne da popisati. To je stalen boj z okoljem, viden in neviden, odkrit in zahrbtn, neprekinjen boj dan in noč.« (Str. 78.)

Avtorji esejistično-publicističnih (deloma potopisnih) prispevkov so Jože Snoj — Slovenstvo je nonkonformizem, Jože Horvat — Kultura kot »praktični« pripomoček, Drago Jančar — Vsak dan deseti oktober, Vili Vuk — Po Koroškem, Tržaškem..., Viktor Blažič — Sence, Vladimir Gajšek — Država, narod, manjšine, medtem ko zadnja dva sestavka Dragana Flisarja — Slovenci v Porabju in dr. Frana Vatovca — Žarišča slovenske časniške in časopisne besede na Primorskem prehajata v območje znanstvene publicistike.

Ne nameravam povzemati glavnih tez, idej, misli posameznih piscev, saj bi večkrat naletel na dokaj sorodne formulacije o enotnem problemu: položaj zamejskih Slovencev v sedemdesetih letih 20. st. Naslov publikacije *Dialogov Slovenec* sem je narodnostno pritrđen, narodnostna pripadnost in zavezanost Slovenstvu eksplicitna in imanentna, temeljna sestavina človekovega ideološkega nazora.

Trditev *Slovenec* sem pomeni zahtevanje pripadnosti določenemu zgodovinskemu nacionalnemu subjektu in hkrati določeni humanistični, antropocentrični viziji sveta. *Slovenec* sem pomeni *Slovenec* sem kjerkoli in kadarkoli — za vsako ceno. Naslov sam skriva implicitno dejstvo, da gre za narodnostno ogrožen organizem zunaj mejá matične domovine. Ogroženost odkriva petnajst avtorjev, sestavljalcev publikacije. Že površen pregled imen nam pove, da gre večinoma za slovenske publiciste iz Slovenije. Pobuda potemtakem prihaja od predstavnikov narodnostno neogroženega naroda, to pa pomeni, da publikacija *Slovenec* sem s svojo angažiranostjo odpravlja navidezni, samovšečni izbris vsega problematičnega zunaj geografskih meja Slovenije, tako da sledi svojemu motu: *Slovenec* sem . . . tako je mati moja dejala, na Koroško, Porabje in Italijo. Publikacija *Slovenec* sem je poziv k narodnostnemu nekonformizmu in hkrati dosledni zavezanosti določeni in edini narodnostni skupnosti, bodisi v Sloveniji bodisi v Italiji, Avstriji ali na Madžarskem.

Nekaj esejističnih prispevkov (Vuk, Jančar, Blažič) je neke vrste odgovor na znane protislovenske manifestacije avstrijskega Heimatdiensta v Celovcu, na znano farso o 205 slovenskih krajevnih napisih na Koroškem in na zločinske napade na table z njimi . . . Angažirana publicistična akcija predvsem slovenskih publicistov iz Slovenije pomeni potrditev narodnostnega samozaveda-

nja, protiakcijo proti vsem silam, ki skušajo enotni narodnostni organizem s številnimi asimilacijskimi procesi na svojem geografsko-političnem ozemlju za vselej izbrisati — uničiti. Zato je publicistična akcija usmerjena v dve smeri: nam, Slovincem v Sloveniji kot opomin, spoznanje nujnosti podpore in sodelovanja z ogroženim manjšinskim delom pripadnikov narodnostne skupnosti in priznanje Slovincem v zamejstvu: priznavanje njihove dejanske, ustvarjalne eksistence in njihovega doslednega boja za pravice, določene v meddržavnih sporazumih o vprašanih narodnostnih manjšin.

Publikacija *Slovenec* sem je slej ko prej (kljub uvodnim pripombam) ena najbolj angažiranih knjig zadnjih let na Slovenskem, zato je povsem razumljivo, da je hitro našla pot do bralcev tako v Sloveniji kot v zamejstvu.

IRENA ŽERJAL, TRAGEDIJICA NA GROBLJAH

Prozni prvenec pesnice in pisateljice Irene Žerjal — *Tragedijica na grobljah** nosi ime po prvi izmed sedemindvajsetih, v mozaično zgradbo povezanih črtic, ki se opazno vključujejo v idejno-izpovedni profil celote. Posamezni naslovi npr. *Tragedijica na grobljah*, *Labirint*, *Človek preteklosti*, *Šola izsiljevanja*, *Razpadajoči dom*, *Revolucij bo še mnogo*, *Stvarnost proti duševnosti*, *Izdajalske črke*, *Pogovor o kaosu*, *Pogovor o kozmosu* . . . aktualizirajo meditativno-refleksivni način ubeseditve ontoloških, ideoloških, gno-seoloških položajev človeka v določeni geografsko-politični, sinhroni in diahroni določenosti. Fragmentarna epskost teksta, iz katere bi lahko odpisali

* Irena Žerjal, *Tragedijica na grobljah* (Založba Obzorja, Maribor 1973, opremil Rudi Španžel, str. 152)